

ר' זלמן צורף - מחדש הישוב האשכנזי בירושלים וגואל החורבה

מאת יעקב אדלשטיין

לוח לאיסוף כספים. ר' זלמן נסע שלוש פעמים לחריץ לאיגון מנביות ואסף כספים רבים לטובת היישוב היהודי בירושלים. הסיום הקינים שררו בין שתי העדות בנסיפתו לאוסטריה יחד עם ר' זאב וולף באכזב וילגונו ועם ר' מרדכי שניצר. נגישו על הקיסר פאולוס יוליוס הראשון והספיעו עזרי שלוחה לנסות ליישולים. בחורף האשכנזי בא אהם הקונסול האוסטרי הראשון, אגודת רבות נרשמו מסביב לנסיפתו להצד השולטן הטורקי. כדי לקבל את מאמר הולנד, לשחרר את החורבה מן החובות, אחת הבעיות היה, שקורות בית הכנסת גבוהים היו מן המבנים האחרים שביצור. אולם ר' זלמן הוכיח על סמך שרדיו הקטורה, שאם כי בית הכנסת היה קודם גבוה יותר, ועמה רק משקמים אותו מחוץ ולא בנויים בית גבוה חדש. על סמך זה הרשו לו להיבן בית לבנה. ר' זלמן ור' זלמן הובאו כספים הרב מונטיסיורי על הכספים שנעזרו בהגלת החורבה. בנסיפתו לאנגליה עזר אף את מונטיסיורי לעשות לבניין ירושלים.

כמי הערבים, דרר אל אשכנזי ר' זלמן החל בשעולות לבחור רשיו ליהודים אשכנזים לגור בירושלים. הוא השיג, שירדן מדינאי הטורקי הקובע כי כל חוב שלא נפרס חוד 50 שנה, הוא חוב נטל, שיזמן זה יהיו רשיו ליהודים אשכנזים לגור בירושלים. על מנת למצוא שיכון נאות למשפחות נערכו לגור כעיר, מכון האשכנזים, השיג ר' זלמן מסמכים שאיחרו בדיוק את האירוע.

אני מתמרד בחינוך שקיבלו בבית הספר העברי בארץ, בו התחילו את תולדות הישוב מעליות הבני לייזים, ואילו את אלה שעלו לפניהם בירושלים, צפת, שביה וחברון, קראו יהודי החלוקה הטפלים. כש התחלתי ללמוד את תולדות הישוב עם התנכרותי, נזכרתי שמורינו הטאו חטא גדול שלא לימדו אותנו על עליית תלמידי הנרא' ותלמידי הבעש"ט שקדמו בהרבה לעליות הבילויים והם שבלו תלאות וקיימו ישוב עברי בארץ ישראל, תוך שאיפות ותכניות להרבתו ואף ליסוד מושבות חקלאיות - זאת אמר ד"ר זאב וולנאי, המורה והמומחה לידעת הארץ, בפתיחת תערוכה לזכרו של רבי שלמה זלמן צורף מפיידאן, במועצה הדתית בירושלים, שזה עתה מלאו 120 שנה להסתלקותו, שהיה מחדש הישוב האשכנזי בירושלים וגואל החורבה.

המסע, השודדים והכסף

ר' זלמן צורף נסע תמיד עם שמש שלווה איתו בכספותיו. השמש היה ר' אברהם ייבוב אבי משפחת מונטון. בני יבוב הקבל אחר כך את משרת השמש של בית הכנסת החורבה. שנים ספורים ביניהם קשרו חיתון, בשל תקיעת כס שיתנהגו כל השנים בכסף מסובך לטובת בניין החורבה.

מפשה שהיה כך היה: שניהם נסעו לטריפולי כדי להביא לפזר השולטן הטורקי כסף רב, במטרה לקבלת המירוץ לשיקום החורבה. בנסיפתם התפללו עליהם המלחים שבאניה ירדשו מהם את הכסף שהיה באגוזי. הם ר' זלמן, הרייס את שמו ועשה עיגול סביב המלחים. ניסו מלא אחד לנהיג חרבו ולא עלה בידו. הוא נשאר מונח באוויר, אחר רב החובל של הספינה את המעשה, שנה אל ר' זלמן ואמר: רואה אני שאיך קודש אתה, שחרר לי את אגוזי ואחרי ללכת כאוות נפשך. ענה לו ר' זלמן: אם תבטיח לי שכל הירדן ישפיע על ספינתך תביא בשלום לבחור את אגוזי וכן ירדני אנשד - אשחרר אותם. הבטיח לו זאת ר' זלמן והרסו לו בכספו לטובת שיקויו כדי להביא שפוח' לי שולטן. שחרר ר' זלמן את המלחים. איים בשעת חזרה עליו כי יתפזר ויחזור לו בכספו לשלום עם מאמר המלך בירושלים ויתחננו ביניהם. בארצו ר' אליהו כהן נכד ר' אברהם ייבוב, לניגה של ר' זלמן - התחייבה תרומת הנהג' הנהג' בדורה כהן שנישאה לר' אליהו כהן. היה עדיין נמצאת אצל משפחתה כשנת תמונה. היא סיפרה אגדה תור. ר' זלמן ור' זלמן ליהודות ולפעולות הרבות לטובת הישוב והמנהג ר' זלמן ל"ה. "הנסיכה" מסעם כמסילת גרמניה. משעז זה עזר לו מאוד כשעזר לוהני לטובת ירושלים.

ר' שלמה זלמן צורף לא זכה לראות בחייו את הנובת בית הכנסת החורבה (הוא נחנך כעבר ראש השנה תר"ח, ואילו הוא נספח בימים פאולוס - ימים של חיל כמו ידני לפנות את האשמה ויבנה את בית הכנסת. פנחס ציוני) משפחת יבובים הוביט היה שבו והיה בירושלים צעירי את הכסף המלחים בבעיות הנהג' התפזרו עזרי שני עיניים ופעולות כספיים אנשים. שני העיניים הם התאנו לו על שני טהילות לנאול את החורבה עזריהם. הוא נספח בחצר גדול וכיזה בחר הנוהגים. הקבר נדרש על ידי הירדנים. שבו בכבוד ר' מרדכי סלומון המסור בחר אביו ובהם בשעת שיקום. את בית הכנסת החורבה שהיה בית הכנסת הגדול ביותר בירושלים תחתיק נחנך על ידי הירדנים. צאצאי משפחת יבובים, שהם שני דור שבינו בארץ. הם אחת הכספים היה לעצמות ביתר בישראל וימנה אליה איש הממונים בכל פיות הארץ.

ה"באקשיש" והחשבונו

בתערוכה מוצג חשבון הצאתו והכנסתו של ר' זלמן צורף בכל הנוגע לבניית החורבה. חשבון זה כולל כספים גבוהים ל"באקשיש", כלל מי זמי מכון המפעלים, למשפחת הממונים, לבאקשיש - ראש מספר בית הודו המוסלמי. כל ש בתערוכה לשאר של בית הודו השדעי החותם את גבולות החורבה. עוד ניתן לראות בתערוכה אישור של היים עפרים שליח החרוב, הוכרח בדק אחרי השבועות של השליחות של אשכנזי צורף, ולא נפל סמך חשבון הספור אמילו זקוק של כסף, סמכתר שחיים עזרי היה שליח קודם ובימים ההם כמכניני. היה כל שדיר טונה את הכתובות של הגבולים מדי השדיר הקודם. כל ניתן למצוא בתערוכה, מספר ראשון שבו מודים רבני הספרדים בירושלים על קיומה של עדה אשכנזית.

ד"ר זלמן צורף נולד בשנת תקמ"א (1786) בעירתה קיידאן שבליטא ונפטר בימי אולול תרי"א. שנת תקע"א (1822) עלה לארץ ישראל. נסיעתו ארכה למעלה מחצי שנה. הוא התכונן לעלייתו על לימוד מלאכה, אלא היה מלאכת עזריות. למרות שהיה תלמיד חכם מובהק, הוא היה שיוכל להתפרנס מגיע כמי בארץ ישראל. הוא עלה יחד עם ר' מנחם מנדל משקופול. תלמיד מובהק של הגרא"א, אך אסאך ולא הרשו באומנם ילידיים אשכנזים לגור בירושלים, באו לפתח, שם היה ישוב יהודי של תלמידי הבעש"ט. הוא גר בצפת כמשך שנים שנים. שפרוך המנהיג בשנת תש"ב. תלמידי הגרא"א שאוהב ללמוד ילדות בירושלים וראו כנפת ר' מוסק מערב, באומנם ימים אסור היה ליהודי אשכנזי לגור בירושלים בשל בריחת תלמידי רבי יהודר הדיסיד והחובות שבעיני הערבים כל האשכנזים. תלמידי רבי ר' יהודר הדיסיד עלו לירושלים מאה ועשר שנים קודם. הם החלו לבנות בתים בירושלים ולשם כך לוו כספים מן הקהילות הערבים. הם החלו לבנות ביהודה הכנסת הקבירה חורבה רבי יהודר הדיסיד את שלל הסכומים בחובות. נאצלו לעזוב את ירושלים. כתוצאה מכך יצא שם שאין להרשות ליהודי אשכנזי לגור בירושלים וכל מי שישם אוחז חוב.

שנכרא, דרר אל אשכנזי והוכיח כי כל הבתים באותו איזור היו שייכים ליהודים. שנים סובב ר' שלמה צורף זיל את אירופה המערבית והביא רחוק זיל להביא הוכחות לכך בניין ירושלים, הוא חידן שלום את ענייה ותן זיל להודיע ולשקט את חצר רבי יהודר הדיסיד כל חדש את בניין בית הכנסת שנשאר בחורבנותו. על יסוד המסורת שכאז עמד בית כנסת עוד מימי רבי יהודר הנשיא, חותם הכנסת.

הריב בין העדות

מן של רבות להשכנת שלום בין שתי העדות - האשכנזיה והספרדית. העסקת הקצ"ט נבחר גם לשדיר משותף לשתי העדות. בדרך נדנדו השתתף את אגרה, נשן משה' על שרתה השכנים בעיר רגיוני. בדרך שלוחותו הפני את האגרה, ואף שלח את בניו לחפש את עשרת השכנים. שליחותו שכמנה לא חזר. שכן נשאר בנבדאד ושם נפטר. הוא גם הביא לר' ישראל ביה את מכתובת הדפוס הראשונה בצפת. (כתב מסע בעניין זה כי לא שכרנו ביק לבין ר' שלמה זלמן צורף במערכה).

ר' זלמן החל בהקמת ועד ציבורי בכל העולם שיעסקו בשיקום חצר החורבה. כראש ועד חצר משה מונטיסיורי וראשי קהילת אמסטרדם בהולנדא. אחרי מספר נסיעות למיזמים ב"חושא, השיג אישור כי אמנם הוכחה הבעלות על דרר אל אשכנזי וכי הקהילה האשכנזית בירושלים רשאית לשקט את האירור. ר' זלמן החל בפניו ההריונות שביטח את הכנסת. בנה בית כנסת שנכרא, במנהג שיוני וכן בנה שישן 60 דורות.

תלמידו הגרא"א שעלו לארץ לפני למעלה מ"190 שנה, כשם שקדו להם תלמידי הבעש"ט, לא באו רק לביטח שארית ימיהם בארץ ולחזקתה בה. היסטוריה הישמית טיפלה את רקע עלייהם. הם עלו מחדש שאיפות גדולות להחדש את היישוב היהודי בארץ ישראל ולכונן בה חיים יהודיים. והיו להם תכניות כלכליות מוכן בוד לשם כך, אלא שהתנאים הקשים של הימים ההם, לא איש שריו זאת, ולכן נאלצו לחיות על דמיו החלוקה. הניע הומו החלוקה מחדש את דמויותיהם של הראשונים הללו, שמתוכב צמחו משפחות נפשות. נכון אסר הרב ר' רפאל קצנלבויגן במרתח התעוררה, כמעט מאות בני המשפחה של ר' זלמן צורף, נינים ובני נינים - אילו היה זה נכון שתעלים בימים ההם, באו רק לזכות כאו. מאיפה צמחו ונולדו. אנו בני המשפחות של העיר ליום ההם."

חגים של דורות

כמעט זה הביא ד"ר זאב וולנאי תעודה עתיקה מכתבי ר' שלמה זלמן צורף ז"ל, שנשארה במספחתו שהוא כיום שישלה של כלשה דורות. מנחה אנו נלמד על החלום שהיה לעיניו עבודת ארבעה ימים, אלא רק תלמיד חכם, אלא שבו נהג להפסיק את חילום הלימוד משך חלאל בא-סור שליח ירושלים כדי ללמוד בעבודת התלוות בארץ. היה האיש רוכב על חמור למינים הערי-בים העזרים, קוזה וטמורה, מודד את הקרקעות שמעבר לנהג. כיהה בודק את טיבם יעזרר תכנית ליישוב יהודים בכפרים אלה. שהוא הביא אותה לפני מונטיסיורי. לפי התעודה שנשארה, שהג' שהם מונטיסיורי, החבורה הארמה שבכספיה בני המינים הללו, אל שני נדורות. תעודתה היא לנחל שורק, ואפשר לטעון בה נינים ומסדרים ואף לארכונות שבכסף דאג. את האלמנט, כתב ת"י פומנה בברכה העצא והנהיגה העזרים. ואף על תשייה חלם - העשיית כספיה, שהתנא את בני הישוב, ובעניין זה לא עם הכניות לפני הגרא"א ורשד"ק. עוד הרבה זמן לפני שראשי העניינו באו עם הכניות לשיקום כאלה. ואף על רכבת בארץ ישראל חלם ביקש אותה, "עגלה של אש", את "המכריחה" - בית התרומה, וכשה הליכים בינו, משום שהיו היה להביא לבני יחיו אבנים מיסוריה.

אולם ר' שלמה זלמן צורף לא הספיק שחילו לראות בהגשמה חלוכה. כל בני ר' יואל משה סלומון ז"ל. היה מייסודי מחי' תהווה מראשיתו השכונה החדשה שמחוקר לחיטוט בירושלים שכתב נהגה שבעה.

נהג נספר הולדותיו של ר' שלמה זלמן צורף, מחדש הישוב האשכנזי בירושלים וגואל החורבה, הלא היא חורבה רבי יהודר הדיסיד.

הנסיעה שארכה חצי שנה

ר' זלמן צורף נולד בשנת תקמ"א (1786) בעירתה קיידאן שבליטא ונפטר בימי אולול תרי"א. שנת תקע"א (1822) עלה לארץ ישראל. נסיעתו ארכה למעלה מחצי שנה. הוא התכונן לעלייתו על לימוד מלאכה, אלא היה מלאכת עזריות. למרות שהיה תלמיד חכם מובהק, הוא היה שיוכל להתפרנס מגיע כמי בארץ ישראל. הוא עלה יחד עם ר' מנחם מנדל משקופול. תלמיד מובהק של הגרא"א, אך אסאך ולא הרשו באומנם ילידיים אשכנזים לגור בירושלים, באו לפתח, שם היה ישוב יהודי של תלמידי הבעש"ט. הוא גר בצפת כמשך שנים שנים. שפרוך המנהיג בשנת תש"ב. תלמידי הגרא"א שאוהב ללמוד ילדות בירושלים וראו כנפת ר' מוסק מערב, באומנם ימים אסור היה ליהודי אשכנזי לגור בירושלים בשל בריחת תלמידי רבי יהודר הדיסיד והחובות שבעיני הערבים כל האשכנזים. תלמידי רבי ר' יהודר הדיסיד עלו לירושלים מאה ועשר שנים קודם. הם החלו לבנות בתים בירושלים ולשם כך לוו כספים מן הקהילות הערבים. הם החלו לבנות ביהודה הכנסת הקבירה חורבה רבי יהודר הדיסיד את שלל הסכומים בחובות. נאצלו לעזוב את ירושלים. כתוצאה מכך יצא שם שאין להרשות ליהודי אשכנזי לגור בירושלים וכל מי שישם אוחז חוב.

ר' זלמן צורף עלה לירושלים באישור לילה לבוש בגדי ער-בים, יחד עם עד עשר משפחות שברחו מן המנוסה בצפת. בניו אים בירושלים לבשו בגדי יהודים ספרדים על מנת שלא יגוששו מן העיר. תלמידי הגרא"א ובראשם ר' מנחם מנדל משקופול, החלו לפי שול לגאול חרובת רבי יהודר הדיסיד, שהיתה קרויה